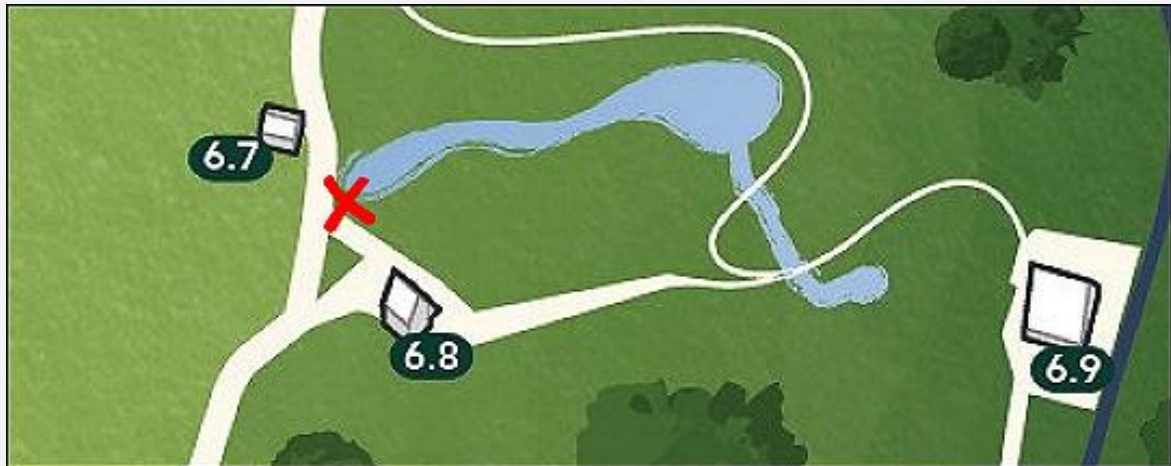

De Gaaymanseik.

In het museum stond een prachtige eik die op 26 februari 1990 door een zware storm is omgegaan. De restanten liggen er nog steeds. Als je vanuit de Bakspieker Denekamp (6.8) naar het Vinkenbaanhuisje (6.7) loopt, dan ligt de eik onderaan in de bocht.

Hieronder zijn twee artikelen samengebracht.

De Gaymanseik¹

Drs. Leendert van Prooije, wetenschappelijk medewerker
Nederlands Openluchtmuseum

*De tuinbaas : kwartaalblad van het gilde van Tuinbazen ; 13 (2015) nr. 46
p. 28-30.*

In de zware storm op 26 februari 1990 viel de Gaymanseik om. De oude eik groeide onderaan één van de sprengen in het Nederlands Openluchtmuseum nabij de Vinkershut. Inmiddels ligt de verweerde boomstam al bijna 25 jaar als onderdeel van de groene presentatie vlak bij zijn groeiplaats. In 2012, tijdens het 100 jarig bestaan van het Nederlands Openluchtmuseum was de boom, als getuige van de gehele museumgeschiedenis, onderdeel van een route voor kinderen. De kinderen konden er leren dat je aan het aantal jaarringen van een boom kunt zien hoe oud de boom is. De aandacht voor de stam was meteen

aanleiding om eens te kijken wanneer de boom aan zijn naam kwam.

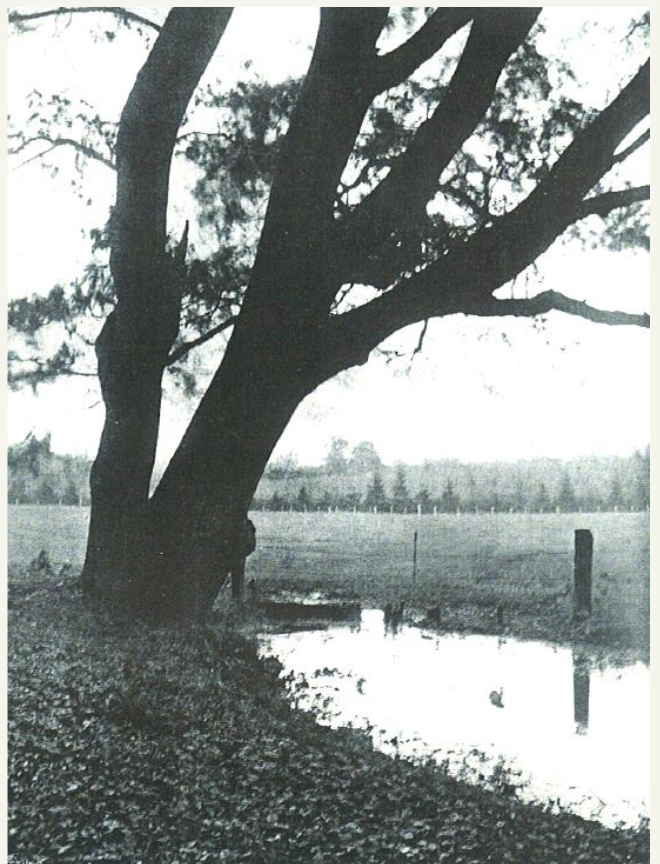
De Gaymanseik in 2021 [

Arnold en Arnold Anthonij Gaymans De naam die de eik heeft gekregen verwijst naar de familienaam van twee vroegere eigenaren van het terrein, resp. Mr. Arnold Gaymans (1726 - 1800) of Mr. Arnold Anthonij Gaymans (1758 — 1831). De eerste Arnold Gaymans was een Arnhemmer die o.a. als advocaat bij het Hof van Gelderland en als belastingontvanger te boek staat. Hij stamt uit een familie die verschillende Arnhemse burgemeesters heeft geleverd. Arnold Gaymans kocht de Waterberg in 1763 van Lubbertus Braakman, die het 6 jaar eerder had gekocht van de kleinkinderen van Adriaan Menthen die ook burgemeester van Arnhem was geweest. Menthen stichtte vanaf 1726 een landgoed dat hij De Waterberg noemde en waarop hij een landhuis bouwde, een vijver liet aanleggen, bossen van eiken, beuken en dennen liet

planten en alleeën liet aanleggen. Toen Gaymans het landgoed had gekocht breidde hij het aan de noordkant uit en liet ook hij nog weer veel bomen aanplanten. Dat gebeurde onder andere op het stuifzand en langs de allée die hij mocht aanleggen direct oostelijk van ons museumterrein. Bij deze beplantingsactiviteiten zou ook de eik die we nu Gaymanseik noemen, zijn geplant.

De tweede Arnold, ter onderscheiding aangeduid als Arnold Anthonij, was ook een Arnhemmer. Hij was onder andere lid van de Raad van Arnhem, Schepen en Burgemeester van die stad, lid van Gedeputeerde staten van Gelderland, Advocaat van het Hof van Gelre, lid van de Admiraliteit van Amsterdam. Hij kocht in 1798 het naast De Waterberg gelegen landgoed De Cluijs en erfde in 1800 De Waterberg van zijn oom. De terreinen werden samengevoegd onder de naam De Waterberg.

Ook hij zou het landgoed door beplanting verder hebben verfraaid. De Gaymansen zijn in totaal dus ongeveer 60 jaar eigenaar van De Waterberg geweest, daarna was het — als onderdeel van landgoed Sonsbeek- ruim 70 jaar eigendom van de Familie Van Heeckeren van Enghuizen. Als Arnold Gaymans de eik inderdaad ca. 1765 heeft geplant dan kan de boom na 60 jaar nooit een monumentale boom geweest zijn en is het onwaarschijnlijk dat de boom toen al Gaymanseik heette. Nog onwaarschijnlijker is dat Arnold Anthonij de eik na 1800 zou hebben geplant. In de zeventig jaar dat De Waterberg eigendom

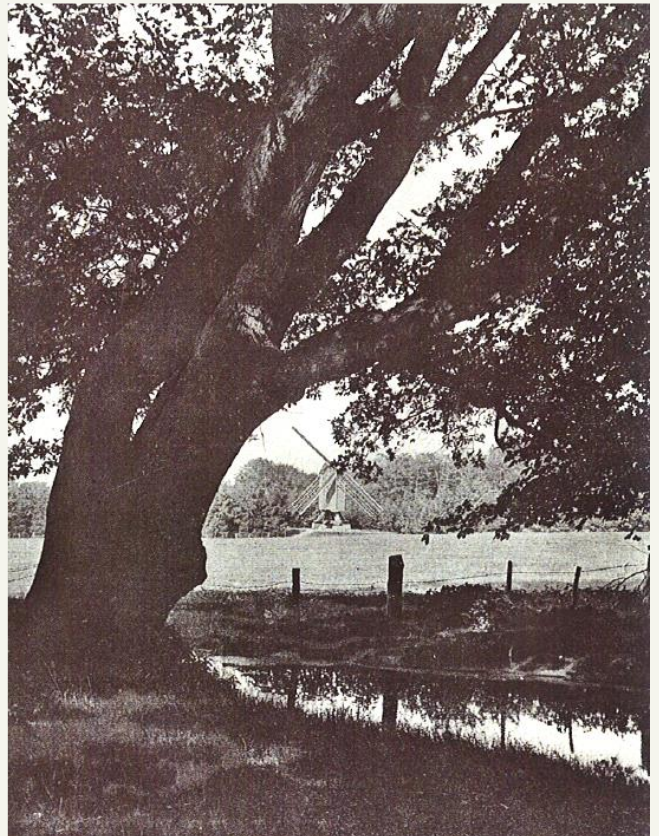
Gaymanseik in 1912, In: Buiten 1913

was van Van Heeckeren van Enghuizen, die relatief weinig belang hechtten aan De Waterberg, lijkt er ook geen bijzondere

aanleiding om een boom naar de vorige eigenaar te noemen. Van Heeckeren liet in 1826, vlak na de aankoop van het terrein, zelfs het landhuis de Waterberg afbreken.

Het Nederlandsch Openluchtmuseum

Na de oprichtingsvergadering van de vereniging "Het Nederlandsch Openluchtmuseum" op 23 april 1912, "maakten velen gebruik van de gelegenheid om het terrein" - De Waterberg - te bezichtigen, "waar vermoedelijk het nieuwe museum zal komen". In de daarop volgende periode 1912-1913 is er de nodige aandacht voor de geschiedenis van het landgoed geweest. De namen van de vorige eigenaren - en dus ook die van de Gaymansen - zijn daarbij geregeld de revue gepasseerd en in allerlei stukken genoemd. Enkele jaren eerder, in 1910, geeft D.J. van der Ven — die vanaf 1912 één van de vroege animatoren van het Openluchtmuseum is en als pleitbezorger fungeert voor vestiging daarvan op De Waterberg in Arnhem — een beschrijving van een wandeling over onder andere De Waterberg. Hij noemt daarin de aanwezigheid van deze 'historische' eik niet. Ook schrijver/journalist/publicist Johan de Meester, die in augustus 1912 na zijn bezoek een korte beschrijving publiceert van het terrein dat als vestigingsplaats voor het museum in beeld is, maakt er geen melding van. Terwijl hij toch beschrijft dat "Een slootje loopt uit de vijvertjes naar een lichte plek, welke een weiland blijkt te zijn". Dat betekent dat hij ongeveer aan de voet van de Gaymanseik heeft gestaan om vandaar uit te kijken over de Grote Weide. Blijkbaar viel

De Gaymanseik in 1920. De aanwezigheid van de Huizer standerdmolen geeft aan dat het terrein inmiddels als museum in gebruik is. In: Neerlands Volksleven, 1920

de Gaymanseik hem niet bijzonder op en kende de gids die hem rondleidde, de naam voor deze boom evenmin.

Op 14 juli 1912 schrijft D.J. van der Ven een stuk over het idee voor de stichting van het Nederlands Openluchtmuseum in het blad 'Op de Hoogte'. Hij beschrijft daarin ook De Waterberg als voorgenomen vestigingsplaats en komt op mr. Arnold Gaymans. "Deze eigenaar heeft veel gedaan om zijn nieuwe bezitting te verfraaien en aan hem hebben we ook de vijvers en het oude bosch te danken. Nu [....] zou ik voor willen stellen dat men deze stichter van Den Waterberg niet vergat en zijn naam verbond aan de machtige eik, die de aandacht op zich zal vestigen van iedere bezoeker, die[....] het Nederlandsche Openlucht museum bewondert. Laat dus deze "Mr. Gaaymanseik" [...] een levend monument zijn voor den man, [...]".² Het is de vroegste vermelding van de naam Gaymanseik en Van der Ven is degene die de naam bedacht heeft.

Nadat de vereniging "Het Nederlandsch Openluchtmuseum" eind november 1912 het verzoek bij de Gemeente heeft ingediend om het museum op de Waterberg te vestigen, wordt het besluit daartoe na een jaar van voorbereiding in november 1913 genomen. Daarbij was goed nagedacht over het argument dat ingezetenen van Arnhem niet meer van de vrije toegang tot het landgoed konden genieten om er te gaan wandelen. Gelet echter op het blijkbaar toch slechts 'geringe bezoek' dat wandelaars aan de Waterberg brachten, kreeg dit argument geen zwaar gewicht.³ Bij een volgend enthousiasmerend stuk van Van der Ven over het Openluchtmuseum, dus óók over de Waterberg, in het nummer van het Tijdschrift Buiten

Bronnen:

A.A.G. van Erven Dorens, Gids van het museum. [Vereeniging Het Nederlandsch Openluchtmuseum gevestigd te Arnhem]. Arnhem, 1925

C.Th. Kokke, Geschiedenis van het landgoed "De Waterberg". Niet gepubliceerd rapport NOM, 1962.

Johan de Meester, Het Openluchtmuseum. [In:] Suma-tra Post, 03-08-1912 via ,<http://wwwdelpher.nl/>

D.J. van der Ven, Een mooie wandeling ten N van Arnhem. [In:] Vreemdelingen-Gids voor Arnhem en Omstreken. Arnhem, 8 juli 1910.

D.J. van der Ven, Het Nederlandsche Openluchtmuseum op den Waterberg. [In:] Op de Hoogte, 1912, no.9, p. 447 — 452.

DJ van der Ven, Openluchtmusea. [In:] Buiten, jg.7, 8 februari 1913, p.66-70.

D.J. van der Ven, Neerlands volksleven. ZaltBommel, 1920.

<http://www.gaijmans-gaymans.nl>

¹ *Dit stuk is een bewerkte versie van twee artikeltjes uit 2012 die verschenen zijn in Priori, het personeels-blad voor het Nederlands Openluchtmuseum. De naam Gaymans wordt op verschillende manieren geschreven. Om verwarring bij de lezer te voorkomen kies ik consequent voor deze vorm.*

² *Van der Ven ging er aan voorbij dat ook in de periode Menthen al minstens één vijver en meerdere alleés waren aangelegd en dat er eiken- beuken- en dennenbos was geplant evenals akkermaalshout. Een en ander is beschreven in de verkoopakte uit 1757. Ook ging Van der Ven er aan voorbij dat ook Arnold Anthonij beplanting heeft laten uitvoeren en daarbij de eik kan hebben geplant. Oftewel: het eerbewijs aan Arnold Gaymans is betrekkelijk willekeurig.*

³ *In de beschrijving uit 1910 van de wandeling schrijft Van der Ven: "Ik wandel veel op De Waterberg, vooral in den herfst, als het goudbrons en het koperbruin der beukenbladeren in pracht wedijvert met de schitterende kleurnuancen welke Amerikaansche eiken ons geven " "En als ik dan in de typische boerenwoning een glas melk gebruikte en een praatje met moeder de vrouw maakte, dan hoorde ik, dat er bijna nooit iemand kwam genieten van dat wonderschoon, dan de Waterberg den wandelaar geeft".*

De Gaymanseik,
Leendert van Prooije, Priori 2-2012

DE GAYMANSEIK

Eén van de 'kleine kraaltjes' – het kinderonderdeel van onze jubileumroute - is de Gaymanseik. Dat is de omgevallen eik onderaan de sprenghout bij de Vinkershut die bij de zware storm op 26 februari 1990 is omgewaaid. De naam die de eik heeft gekregen, verwijst naar de vroegere eigenaar van het museumterrein Mr. Arnold Gaymans. Gaymans was een Arnhemmer die o.a. als advocaat bij het Hof van Gelderland en als belastingontvanger te boek staat. Hij stamt uit een familie die verschillende Arnhemse burgemeesters heeft geleverd. Gaymans kocht de Waterberg in 1763 van Lubbertus Braakman, die het 6 jaar eerder had gekocht van de kleinkinderen van Adriaan Menthen. Menthen stichtte vanaf 1726 een landgoed dat hij De Waterberg noemde, waarop hij een landhuis bouwde, een vijver liet aanleggen, bossen van eiken beuken en dennen liet planten en allés (lanen) liet aanleggen.

Toen Gaymans het landgoed had gekocht, breidde hij het aan de noordkant uit en liet hij veel bomen aanplanten, onder andere op het stuifzand en langs de allée die hij mocht aanleggen (nu de Verlengde Waterbergseweg, direct oostelijk van het museumterrein). Toen zou ook de eik die we nu Gaymanseik noemen, zijn geplant.

Na de oprichtingsvergadering van de vereniging Het Nederlandsch Openluchtmuseum op 23 april 1912, maakten velen gebruik van de gelegenheid om het terrein - De Waterberg - te bezichtigen, "waar vermoedelijk het nieuwe museum zal komen". Eind november 1912 diende de vereniging het verzoek bij de gemeente in om het museum op de Waterberg te vestigen, het besluit daartoe wordt na een jaar van voorbereiding in november 1913 genomen. Daarbij was goed nagedacht over het argument dat ingezetenen van Arnhem niet meer van de vrije toegang tot het landgoed konden genieten om er te wandelen.

Gelet echter op het blijkbaar toch slechts 'geringe bezoek' dat wandelaars aan de Waterberg brachten, kreeg dit argument geen zwaar gewicht. Eén van die wandelaars schreef in 1910: "Ik wandel veel op De Waterberg, vooral in den herfst, als het goudbrons en het koperbruin der beukenbladeren in pracht wedijvert met de schitterende kleurnuancen welke Amerikaansche eiken ons geven" "En als ik dan in de typische boerenwoning een glas melk gebruikte en een praatje met moeder de vrouw maakte, dan hoorde ik, dat er bijna nooit iemand kwam genieten van dat wonderschoon, dan de Waterberg den wandelaar geeft."

De schrijver van deze woorden is D.J. van der Ven die in elk geval vanaf november 1912 - als een van de vroege animatoren van het Openluchtmuseum en als pleitbezorger voor vestiging op de Waterberg in Arnhem - in verschillende tijdschriften enthousiaste stukken over het terrein schreef. Het boerderijtje in kwestie is overigens onze huidige Witte boerderij.

Bij één van die stukken, in het nummer van het Tijdschrift Buiten van 22 februari 1913, plaatste hij een foto van Aug. F.W. Vogt met daarop: "De Mr. Gaaymans-eik en de groote weide op den Waterberg bij Arnhem, waar zeer waarschijnlijk het Nederlandsche Openluchtmuseum opgericht zal worden" Het is de vroegste vermelding van een naam voor de eik in kwestie.

In zijn beschrijving uit 1910 noemt hij de aanwezigheid van deze 'historische' eik niet. Ook schrijver/ journalist/publicist Johan de Meester, die in augustus 1912 na een bezoek een korte beschrijving publiceerde van De Waterberg als vestigingsplaats voor het museum, maakt er geen melding van, terwijl hij beschrijft dat "Een slootje loopt uit de vijvertjes naar een lichte plek, welke een weiland blijkt te zijn".

Dat betekent dat hij zo ongeveer aan de voet van de Gaymanseik heeft gestaan om vandaar uit te kijken over de Grote Weide. Blijkbaar viel de Gaymanseik hem niet bijzonder

op en kende zijn gastheer die hem rondleidde, de naam voor deze boom ook niet.

De Gaymansen zijn ongeveer 60 jaar eigenaar van De Waterberg geweest, daarna was het ruim 70 jaar eigendom van de Familie Van Heeckeren van Enghuizen. Als Gaymans de eik inderdaad ca. 1765 heeft geplant, dan kan de boom na 60 jaar nooit een monumentale boom geweest zijn en is het de vraag of de boom toen al Gaymanseik heette. In de zeventig jaar dat De Waterberg eigendom was van Van Heeckeren van Enghuizen, die relatief weinig belang hechtten aan De Waterberg omdat voor hen Sonsbeek het belangrijkste deel van het (gecombineerde) landgoed vormde, lijkt er ook geen bijzondere aanleiding om een boom naar de vorige eigenaar te noemen. Van Heeckeren liet zelfs het landhuis de Waterberg in 1826 afbreken.

In de periode 1912-1913 waarin De Waterberg als museumlocatie in de kijker kwam, is er de nodige studie naar de geschiedenis van het landgoed verricht. De namen van de vorige eigenaren –en dus ook die van Gaymans- zijn daarbij de revue gepasseerd. Met de wetenschap dat één van die vorige eigenaren, Mr. Arnold Gaymans, flink wat bomen heeft laten planten én met de wetenschap dat Van der Ven graag van theatrale effecten gebruik maakte, zou het mij niet verbazen dat Van der Ven in 1913 de boom 'gemonumentaliseerd' en tot Gaymanseik heeft benoemd.

